

Луцій Корнелій Сулла: особистість в історії

Постать римського диктатора Сулли, переможця Марія та Мітрідата, викликала значний інтерес ще у античних авторів. Його політика значною мірою змінила римську державу та суспільство, але його життя та справи не отримали однозначної оцінки як у античних, так і у сучасних істориків.

Найповнішим джерелом діяльності Сулли є його життєпис Плутарха [5]. Він ділить життя диктатора на «до» та «після» громадянської війни та, роблячи висновки з точки зору моралі, все ж не може прийти до однозначного висновку: «Сулла же, напротив, вкусив счастья, сперва вел себя умеренно и просто, его стали считать и вождем знати и благодетелем народа, к тому же он с молодых лет был смешлив и столь жалостлив, что легко давал волю слезам. Он по справедливости навлек на великую власть обвинение в том, что она не дает человеку сохранить свой прежний нрав, но делает его непостоянным, вы-

сокомерным и бесчеловечным» [5, с. 71]. Саллюстій у своїх роботах сперше зображує Суллу як талановиту та багатообіцяючу людину, яку невдовзі зіпсувала необмежена влада: «Когда Луций Сулла, силой оружия захватив власть в государстве, после хорошего начала закончил дурно...» [6, с. 10]. Веллей Патеркул дотримується приблизно такої ж точки зору, вбачаючи у ньому дві різні натури: «Таково было различие между Суллой-воителем и Суллой-победителем; пока он еще побеждал, он был мягче справедливейшего, но после победы неслыханно жесток» [1, с. 37].

Німецький історик Т. Моммзен відстоював [4, с. 585] думку про Суллу — реставратора Республіки, захисника нобілітету, не жадаючого єдиновладдя для себе. М. О. Машкін стверджував, що диктатура Сулли була першою спробою утвердити в Римі монархію: «Он впервые в Риме под влиянием эллинистических теорий и обычаев стремился найти религиозное обоснование своей власти» [3, с. 17]. С. Л. Утченко відкидав версію про імператорство або прагнення до нього, бо його класові позиції досліднику були зрозумілі: він був захисником інтересів сенатської аристократії. Проведені ним реформи повертали Рим до догракханських часів. Основна ж слабкість його політики полягала в тому, що він, використовуючи нові методи і прийоми політичної боротьби — опора на армію, безстрокова диктатура, — прагнув відродити вже віджили політичну форму: правління сенатської олігархії [7, с. 94].

Найкращим підсумком неоднозначності постаті Сулли у історіографії можна вважати думку О. Б. Єгорова, який підкреслював, що оцінка Сулли і його діяльності представляє чимало труднощів. Це чи не найбільша суперечлива фігура пізньої Республіки, яка діяла в момент, коли держава перебувала на роздоріжжі і консервативна і динамічна тенденція врівноважувалися. Історик стверджує, що у самих діях політика прослідковується неоднозначність, адже загальною тенденцією законодавства Сулли була реставрація республіки в тому вигляді, в якому вона існувала до початку кризи. З іншого боку, методи, які використовував Сулла, явно не відповідали цим принципам.

Щоб перемогти, Сулла спирався на тих, хто не був пов'язаний з консервативною традицією: професійну армію, «нових людей» і навіть рабів-донощиків, і, зберігаючи полісну систему цінностей, захищав її за допомогою позаполісних сил [2, с. 59].

Майбутній диктатор походив із знаменитого патриціанського роду Корнеліїв. Предок Сулли Корнелій Руфін, консул 290 і 277 р. до н. е., згальбився тим, що порушив закон проти розкоші, після чого його нащадки втратили колишнє почесне становище. Свою молодість Сулла провів у бідності, маючи скандальну репутацію. Саме бідність могла спонукати молодого патриція до активної діяльності, що дозволила йому придбати багатство і владу.

З джерел випливає, що Сулла, як і личило патрицієві, отримав гарну освіту. «В знании греческой и латинской литературы он не уступал ученым людям...», — повідомляє Саллюстій [6, с. 95].

Сулла був амбітною, цілеспрямованою і практичною людиною, що допомогло йому утвердитися в світі політики. Він був сильною особистістю і вмів досягати своїх цілей. Ця людина, безумовно, мала якості харизматичного лідера, і тільки обставини зробили його лідером авторитарного характеру. Будучи за натурою владним і злопам'ятним, Сулла, судячи за повідомленнями джерел, був іншим в колі своїх близьких соратників: «Так, за обедом Сулла и слышать не хотел ни о чем серьезном и, в другое время деятельный и, скорее, мрачный, становился совершенно другим человеком, стоило ему оказаться на дружеской пирушке» [5, с. 38]. Особисте життя Сулли було скандальним і бурхливим. Ще в молодості він придбав славу людини зіпсованої, любителя оточення блазнів, комедіантів і мимів. У Саллюстія з цього приводу сказано: «На досуге он любил предаваться роскоши, но плотские радости все же никогда не отвлекали его от дел; правда, в семейной жизни он мог бы вести себя более достойно» [6, с. 96]. Сулла був тричі одружений, поки, нарешті, не одружився в четвертий раз на Цецилії Метеллі, дочці великого понтифіка, яка мала гарну репутацію; в цей час йому було вже 50 років. Сулла болісно сприймав гостроти з

приводу своїх сімейних справ: кпини афінян над ним і Метеллою приводили його в шаленство, і це могло бути непрямою причиною його неприязні до Афін [5]. Коли Метелла померла, Сулла влаштував їй багаті похорони, порушивши власний закон про витрати на розкіш. Через кілька місяців диктатор поєднався п'ятим — і останнім — шлюбом з уже розведеною Валерією, сестрою оратора Квінта Гортензія, оптимата.

Однією з причин, в силу яких диктатор присвоїв собі прізвисько Щасливий (Felix), була його вдала військово-політична кар'єра. Небагатою амбітному аристократу вдалося досягти вершин влади і слави. Природно, в цьому зіграли роль в першу чергу його особисті якості. Сулла почав свою кар'єру в якості квестора Марія під час Югуртинської війни. Уже тоді Сулла став популярним в солдатському середовищі. Ця війна принесла йому славу: завдяки своїй вмілій дипломатії він домігся від мавританського царя Бокха видачі його зятя Югурти. Саме з цього часу почалося суперництво Сулли і Марія, який заздрив успіхам свого підопічного. У 102–100 рр. Сулла брав участь в кампанії Марія проти германських племен кимврів та тевтонів. У другій половині 90-х років Суллу призначають претором провінції Кілікія, де він придбав адміністративний досвід і, крім того, не дав Мітрідату Понтійському захопити союзну Риму Каппадокію. Цар Каппадокії Аріобарзан, вигнаний Мітрідатом, був відновлений Суллою на престолі. Тоді ж Сулла став першим римським чиновником, який прийняв послів парфянського царя.

Після повернення до Італії Сулла разом з Марієм та іншими відомими полководцями взяв участь у Союзницькій війні, відзначившись у багатьох успішних операціях проти італіків. Військова слава Сулли допомогла йому перемогти на виборах в консули на 88 р. Консульство Сулли стало роком початку громадянської війни. Марій і Сулла боролися за командування на Сході (там почалася війна з Мітрідатом), що переросло у відкритий конфлікт. Маріанці хотіли відняти командування у Сулли, і він ввів в Рим війська, влаштувавши різанину і вигнавши своїх супротивників. Вперше римські війська виступили проти

власної столиці. Саме тоді проявилася консервативно-аристократична орієнтація Сулли: як консул він провів ряд антидемократичних заходів в дусі оптиматів, оголосивши ватажків популярів ворогами народу. Після цього Сулла відбув на Схід.

Під час I Мітрідатової війни в повній мірі проявився військовий талант Сулли. Перемога над Мітрідатом, якого римляни називали «другим Ганнібалом», прославила його. Найвідомішими стали битви Сулли в Греції, при Херонеї та Орхомені, в яких він вщент розбив Архелая, одного з полководців Мітрідата. У 85 р. сили понтійського царя виснажилися, і Сулла підписав з ним мирний договір, за яким той повертав захоплені території, видавав військовий флот та виплачував велику контрибуцію, отримуючи натомість титул «друга і союзника римського народу». У тому ж році Сулла знешкодив консула Гая Фімбрію, посланого проти нього маріанцями, які захопили Рим: легіони Фімбрії перейшли на бік Сулли, а сам він наклав на себе руки. Протягом 83–82 рр. сили маріанців в Італії були розгромлені.

Перемігши маріанців, Сулла розпочав масовий терор проти своїх політичних супротивників. У листопаді 82 р. був проведений закон оптимата Валерія Флакка, за яким Сулла отримував право стратити будь-яку людину на свій розсуд, без судового розгляду. Крім того, Валеріїв закон передбачав конфіскацію майна опальних. Закон Валерія надав Суллі величезні повноваження. «Было постановлено, что он не несет никакой ответственности за все происшедшее, а на будущее получает полную власть карать смертью, лишать имущества, выводитъ колонии, основывать и разрушать города, отбирать царства и жаловать их кому вздумается» [5, с. 73].

По всій Італії були засновані суди, які виносили смертні вирок і постанови про конфіскацію майна. Діти та онуки проскрибованого були урізані в правах громадянства та успадкування, їм був закритий доступ до магістратур.

Крім власне маріанців, головними жертвами проскрипцій стали чотири групи людей: 1) опозиціонери з нобілітету; 2) багаті вершники; 3) італіки; 4) просто заможні люди, чие майно приваблювало переможців. Сулла, по суті, спирався лише на

деяку групу римської олігархії (на чолі з Лутацієм Катуллом, Квінтом Гортензієм та іншими), тоді як інша частина знаті могла і протистояти йому. Сулла боровся саме з тими представниками нобілітету, які були пов'язані з маріанцями.

Репресії Сулли проти італіків слід пояснювати не тільки тим, що під час громадянської війни вони приєдналися до Марія та популярів. У діях Сулли проявилася загальна тенденція оптиматів до придушення руху італіків за права громадянства, самоврядування та зрівняння із Римом. Боротьба італіків проти Сулли, ймовірно, була продовженням Союзницької війни, і для забезпечення стабільності йому необхідно було придушити італійський рух.

Отже, сулланський терор був історично обумовленим, раціональним та переслідував конкретну мету, а саме: придушити і дезорганізувати ті групи римсько-італійського населення та тих впливових осіб, які могли скласти опозицію режиму Сулли; придбати засоби для винагороди армії і прихильників; створити соціальну опору новому режиму шляхом залучення до репресій і конфіскацій представників різних соціальних груп, аж до рабів. Певну — але аж ніяк не головну — роль міг зіграти і фактор помсти. Нарешті, слід враховувати, що громадянські війни привели до розгулу злочинності, масових зловживань, і швидкого відновлення порядку можна було досягти тільки репресивними заходами. Зрозуміло, що проскрипції не могли повністю придушити опозицію і мали тимчасовий результат, після чого політична боротьба розгорілася з новою силою.

Таким чином, особистість Луція Корнелія Сулли можна вважати неоднозначною, сформованою під впливом ряду життєвих та соціально-політичних обставин, які склалися в Римі у I ст. до н. е.; подій, які спричинили тяжку кризу у державі та вимагали рішучих дій. Незважаючи на те, що методи Сулли носили яскравий авторитарний характер, вони буди спрямовані на повернення колишнього панівного статусу аристократії та сенату і зменшення ролі народних трибунів у політичному житті римського суспільства.

1. Веллей Патеркул. Римская история / Гай Веллей Патеркул [Пер. с лат. А. И. Немировского]. — М. : Ладомир, 1995. — (Серия «Малые римские историки»). — С. 11–99.
2. Егоров А. Б. Рим на грани эпох. Проблемы рождения и формирования принципата / Алексей Борисович Егоров. — Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1985. — 222 с.
3. Машкин Н. А. Принципат Августа / Николай Александрович Машкин. — М. : Изд-во АН СССР, 1949. — 686 с.
4. Моммзен Т. История Рима: в 4-х тт. / Теодор Моммзен. — Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. — Т. 2. — 640 с.
5. Плутарх. Избранные жизнеописания. Сулла / Плутарх [Пер. с древнегр. М. Томашевской]. — М. : Правда, 1987. — Т. 1. — С. 36–77.
6. Саллюстий. Сочинения / Гай Крисп Саллюстий [Пер. с лат. В. О. Горенштейна]. — М. : Наука, 1981. — 223 с.
7. Утченко С. Л. Цицерон и его время / Сергей Львович Утченко. — М. : Мысль, 1972. — 390 с.

